

Bæredygtig får- og rensdyrgræsning i Norden

Græsning fra får og rensdyr kan have en både negativ eller positiv påvirkning på den biologiske mangfoldighed. Påvirkningen afhænger af hvilket dyr som græsser, antallet af dyr, naturtypen og produktiviteten af naturtypen. Årstiden og græsningstrykket har også en betydning.

Græssende får og rensdyr påvirker de græssede områder på mange måder. For kraftig græsning kan ændre sammensætningen af planter i økosystemet og skade vegetationen i sådan en grad, at den forsvinder helt. Det kan lede til erosion af jorden og et total tab af jorddække. På den anden side kan den biologiske mangfoldighed også få glæde af tilstrækkelig græsning, da det forhindrer tilgroning. For at den biologiske mangfoldighed og de forskellige erhverv og anvendelser af græsningsarealerne er forenelige, bør man i højere grad stræbe efter et langsigtet bæredygtigt brug af får- og rensdyrmarker i Norden.

Rensdyrs påvirkning på vegetationen

Kraftig græsning resulterer i at artsmangfoldigheden falder, og vegetationen bliver mere ensartet. På den anden side vokser områderne til når områderne ikke bliver græsset. I begge tilfælde mindskes de naturlige græsgange, og dermed hele Nordens biologiske mangfoldighed. En veksling mellem perioder af kraftig og svag græsning skaber derimod gode forudsætninger for mange krævende planter, så længe perioderne med kraftig græsning ikke er for lange. Fjeldbiotoperne er særlig følsomme overfor kraftig græsning, da de er karakteriseret ved barske klimaforhold, tyndt jorddække, stærk vind- og vanderosion, langsom plantevækst og i mange tilfælde også stejlt terræn.

Om vinteren spiser rensdyr i første omgang laver, der er nemme at omsætte, krølhårslaver, græs og dværgbuske, og om sommeren urter og løv. Overgræsning leder til spredning af svært fordøjelige urter, græsser, halv-græsser og mosser, som rensdyrene undgår. Hvis dyrene ikke kan vandre til nye områder bliver selv disse planter græsset ned og følgerne kan være helt vegetationsløse områder, som er sårbare overfor erosion. Græsgange er normalt i stand til at komme sig forholdsvis hurtigt, når græsningen ophører, på nær områder med laver, der gendannes meget langsomt.

Tidligere var størrelsen af en flok rensdyr hovedsageligt begrænset af vejrforholdene og bærekraften af vinter græsgangene. I perioder med tykt snedække kan rensdyrene begynde at sulte, når føden bliver utilgængelig. Rensdyrhyrder i Finland lægger i dag høg og andet foder ud til deres rensdyr. Denne form for vinterfodring samt medicinering af rensdyr mod parasitter giver hyrder mulighed

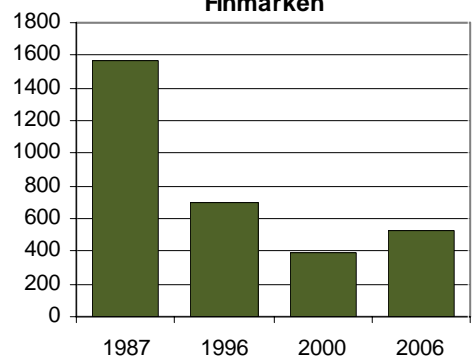
I Finland lægger hyrderne i dag høg og andet foder ud til rensdyrene. Foto: Mauri Nieminen.

Får og rensdyr i Norden

Der bliver holdt får i alle de nordiske lande, men overgræsning af naturlige græsgange er kun et problem på Færøerne, Island og Grønland. Vikingerne havde får med til disse øer i 8-900-tallet.

Rensdyr har hørt til Nordens natur i over 10.000 år, lige siden slutningen af sidste istid. I det nordlige Skandinavien og nordlige Finland har man holdt tamme rensdyr siden 800-tallet, og fra 1600-tallet udviklede holdet af rensdyr sig til et professionelt erhverv. I Norden græsser rensdyr i fjeld- og skovområder i de nordlige egne af Norge, Sverige og Finland.

Ændringer i areal for græsgange med laver i Finmarken

Områder med laver i Norges Finmarken er øget en lille smule i 2000'erne. Kilde: Norut As.

Den norske Finnmark har en høj tæthed af rensdyr. Om sommeren græsser rensdyrene på græsgange nær kysten, mens de om vinteren græsser på fjeldheder. Vintergræsgangene i Finnmarken var i god stand indtil 1980'erne, men er siden da blevet alvorligt overgræsset. Siden en reduktion i antallet af rensdyr i sæsonen 2000/2001, er antallet vokset igen. Samtidig steg omfanget af græsgangene med laver fra 2000 til 2006, hvor den sidste satellitmåling blev udført. Det skyldtes de seneste års snefattige vintre. Når vinteren er snefattig, kan rensdyrene græsse over et større område. I perioder med meget sne bliver de laveste plateauer af fjeldene dækket med et tykt lag sne, og de vindblæste plateauer højere oppe, risikerer at blive overgræsset, da de ikke er dækket af sne. Når snedækket er tyndt på de lavere områder, så lider de højere områder ikke under et koncentreret græsningstryk.

for at holde større flokke, end hvad de naturlige græsgange normalt kunne bære. Som følge af dette, og af at mennesker har begrænset rensdyrs vandring med hegn og gærder, er der opstået lokal overgræsning.

De mest næringsrige græsgange er hårdt belastede af nedtrampning og græsning om sommeren, hvilket truer bevoksninger af dunbirk og pil, hvis de ikke får ro til at gendannes. Vegetationen bliver også slidt af sommergræsning på de mindre frugtbare heder med laver og i fjeldene over trægrænsen, især ved rensdyrhegn. På vintergræsgangene skader rensdyrene kun vegetationen pletvis, da de er nødt til at grave laverne fri af sneen.

I Finland fylder holdet af rensdyr omkring en tredjedel af hele landet. Finlands bjergregioner er intenst græsset nogle steder, både om sommeren og vinteren. Intensiv græsning året rundt på de samme områder har ledt til et bekymrende fald af de langsomtvoksende laver, selvom at rensdyr primært spiser løv og urter hele sommeren. Lavvegetationen bliver mere slidt om sommeren, hovedsageligt på grund af nedtrampning, da laverne ikke er dækket af et snelag. Finlands græsgange med laver er gradvist blevet mindre igennem lang tid. Laverne gendannes kun godt på nogle få steder i det nordligste Finland. Alle andre steder er de kraftigt nedslidte eller gendannes kun langsomt.

I Sveriges nordlige fjelde i 1990'erne blev mange erosion- og vegetationsskader rapporteret. Senere forskning har vist, at skaderne fra nedtrampning og græsning af rensdyr, der til tider bliver set langs rensdyrhegn ikke er almindelige i hele fjeldregionen. Situationen i de svenske fjelde kan ikke sammenlignes med de tilfælde af intensivt hold af rensdyr i den norske Finnmark eller det nordlige Finland.

Fårs påvirkning af øerne i Nordatlanten

På Færøerne overskrider fåregræsning områdets bæreevne med det nuværende klima. Hvis græsningen stoppede, kunne piletræer gro på Færøerne, da øerne ligger syd for den nordlige trægrænse. Øerne bliver i dag græsset af omkring 70.000 voksne får. Det svarer til cirka to får per hektar græsområde, hvilket lige akkurat overskrider grænsen for overgræsning. Om sommeren græsser fårene på de naturlige græsgange, mens de om vintrene også græsser på marker og græsområder i landsbyerne.

I værste fald kan intens græsning og vejforhold lede til at vegetationen forsvinder og jordbunden eroderer. Island og Grønland har samme problem som Færøerne med intens græsning og slitage af vegetationen, hvilket leder til erosion. På Streymoy og Sandoy er græsgangene indhegnet, og her bliver påvirkningerne af erosion monitoreret.

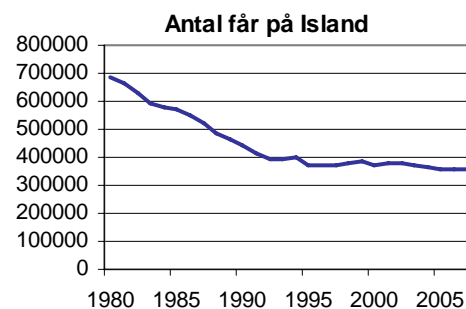
På Island græsser fårene frit i landskabet hele sommeren. På det seneste har påvirkningerne af græsning på erosion været mindre end tidligere. Det skyldes, at antallet af får er faldet i løbet af de sidste 30 år, hvilket har begrænset intensiteten af græsning betydeligt. De naturlige græsgange har også nydt godt af administrative tiltag for bæredygtighed. Omkring 40 % af Island har problemer med svær eller meget svær erosion. Derudover er der påbegyndt erosion på yderlige 26 % af øen. Denne tendens kunne dog vendes ved ændringer i områdernes anvendelse eller simple tiltag for at øge vegetationsdækket. Det er svært at afgøre i hvilken grad erosionen skyldes overgræsning, da naturlige processer som erosion af vind og vand også har bidraget til tilstanden af Islands jordbund. Græsning forværrer stadig erosion i nogle områder, da græsgangene på Island stadigvæk bliver græsset af næsten en halv million får og 70.000 heste.

I det sydlige Grønland begyndte kommersielt fårehold i starten af 1900'erne, hvor man brugte får importeret fra Færøerne og Island. I omkring 50 år har fårene græsset på bjerggræsgange hele året rundt, og deres antal svingede meget på grund af mangel på ly og foder samt ugunstige klimaforhold. Hold af får i Grønland i dag er baseret på bæredygtige metoder. Får græsser kun frit om sommeren og bliver fodret indendørs i vintermånederne. Der findes cirka 20.000 får på Grønland. På trods af at der forekommer lokale tilfælde af overgræsning, mener man stadig, at der på et overordnet plan, er plads til dobbelt så mange får på Grønland.

Forudsætninger for bæredygtig græsning

Det er en grundforudsætning for den biologiske mangfoldighed at naturressourcerne bliver brugt bæredygtigt. Antallet af dyr, der bliver sat ud for at græsse, bør være proportionalt med græsgangenes produktivitet og evne til at gendannes, for at bevare markernes biologiske mangfoldighed. For at hjælpe de naturlige græsgange med at komme sig, og øge biodiversiteten bør rotationen af græsgangene forbedres, og græsningen bør dirigeres hen, hvor områder er robuste eller er ved at vokse til. Hvis klimaforandringerne fortsætter, og græsningen ikke bliver holdt på et fornuftigt plan, der er passende for hvert områdes behov, så vil fjeldnaturtypernes artsrigdom og vegetation ændre sig endnu mere.

Hold af rensdyr er en af de ældste traditionelle erhverv for folk i Norden. Det bør bevares for sin kulturhistoriske værdi. Men det er vigtigt, at hold af får og rensdyr er foreneligt med andre erhverv og andre hensyn til græsgangene, heriblandt beskyttelsen af dem. Regulering af antallet af får og rensdyr er et svært spørgsmål, da holdet af dem er vigtige erhverv for de grupper, der lever af det. Samfundet må kunne tilbyde alternative indtægtskilder, hvis erhvervene skal begrænses.

Antallet af får på Island er halveret i løbet af de sidste 30 år. Kilde: Islands statistikcentral.

På Færøerne græsser fårene frit i landskabet. Foto: Anna Maria Fosaa.

Alle referencer kan findes på faktaarkets hjemmeside: www.blst.dk/biodiversitet/nordensnatur